

På cykel till landet som inte längre är

Nostalgibetraktas vanligen som något man ska akta sig för, åtminstone att sjunka alltför djupt i det. Men att nostalgin också kan vara konstruktiv visar Emelie Enckell i sin senaste bok, en samling reseberättelser under rubriken ”Resor till Soroila”. En skrift på 193 sidor i formatet A4, med spiralrygg, tillägnad hennes ”familj, släkt och vänner”. Den saluförs av förlaget Kain och torde finnas tillgänglig på bibliotek åtminstone i Nyland och på Åland. Och den är värd att uppmärksammas, både för texten och bilderna, men framför allt själva ansatsen, och budskapet.

”För mej har nostalgin blivit detsamma som sorg, sorg över det förlorade goda”, skriver Enckell i inledningen. Och fortsätter: ”Förlorade landskap, förlorad natur och tystnad, förlorad förnöjsamhet och överlevnadsförmåga, gemenskap, hjälpsamhet och gästvänlighet och förlorat sunt förnuft. [...] Längtan till landet som inte mera är. Soria Moria. Soroila.”

En rad nyckelord som sammanfattar det väsentliga i berättelserna. För det stora i Enckells texter är att hon gjort sig omakhet att resa bakåt i tiden, helt konkret genom att på cykel och med buss och tåg, ja, till och med på skidor, och med lätt bagage, göra åtta olika resor under åren 1993 till 2006. De flesta tillsammans med sin vän Elina, en kollega inom miljöförvaltningen. Den första till Ladogakarelen, år 1993, på inbjudan från en rysk miljökampe i Kurkijoki vid Ladogas nordvästra strand. En resa som i viss mån underlättades av att Enckell lärt sig en rudimentär ryska, som hon oförskräckt använder sig av, vilket säkert ofta jämnade vägen.

I en senare komplettering till den korta introduktionen i boken skriver Enckell att dagböckerna fick en ny innebörd i februari 2022: ”Jag insåg vikten av att ge ut en bok om det upplevda, som inte på mycket länge kommer att kunna upplevas av kommande generationer. [...] Boken berättar om ett mer anspråkslöst sätt att leva, om gästvänlighet, förnöjsamhet och överlevnadsförmåga som vår välfärd tagit kål på. Man påminns om Michail Chodorkovskijs budskap i Helsingfors 25.2.2024: det ryska folket finns kvar, de är inte ense med den maktfullkomliga, galna eliten.

Där sjuder under ytan av förfärad förnekelse, misstro, rädsla, ångest, hopp och beredskap.”

Ett ytterligare incitament var de Enckellska familjetraditioner som funnits i österled. Hennes farfar Karl Enckell var kring sekelskiftet direktör för en lantbruksskola i just Kurkijoki, eller Kronoborg som det hette på svenska, medan hennes pappa Olof, senare professor i litteratur vid Helsingfors universitet, förutom att han vistades sina första levnadsår med föräldrarna i Kurkijoki senare under våra krig rörde sig mycket i dessa trakter och skrev både artiklar och böcker om Karelen och den karelska kulturen. Något Emelie Enckell själv redogjort för i den stora biografi över Olof Enckell hon gav ut flera år senare, år 2015. Under sina resor hade hon följaktligen både kunskaper om och känslor för tematiken som gick långt tillbaka, och gjorde henne både motiverad och välrustad.

Framställningen i den nya boken bygger både på dagboksanteckningar och minnesbilder som nedtecknats efteråt, kompletterat med ett stort antal fotografier och kartor. Både foton och kartor är av varierande kvalitet, och de sistnämnda ofta ganska dåliga, men det gör inte så mycket eftersom också det sämre bildmaterialet bidrar till känslan av autenticitet.

För det finns en stark känsla av närvaro i reseberättelserna. Och man blir imponerad av det mod hon och hennes vän Elina uppvisar, i att bege sig iväg utan färdigt utstakade resplaner med förhandsbeställda resor och övernattningar. Här är det improvisation som gäller, och en orubblig tillit till de människor de möter. Enckell konstaterar i början att ”med vänners och bekantas varningar och himlanden ringande i öronen rustade vi upp ett par cyklar av äldre modell och packade våra cykelväskor och ryggsäckar”. Inga moderna grejor, alltså, men därmed också slitstarka.

Och de två blir ständigt överraskade och tagna av den vänlighet som möter dem överallt. De har med sig tält, och övernattar också i det, men erbjuds väldigt ofta nattkvarter hos familjer som har det allt annat än fett, men ändå bjuder på det bästa de har. Och inte av beräkning utan för att de uttryckligen vill det. En gästfrihet man numera sällan möter i vår egen kultur. Trots alla varningar hemifrån råkar de aldrig illa ut, men får i stället desto oftare hjälp av olika slag.

Ett annat intressant drag de möter är den politiska och moraliska förvirring som ofta präglade

Ovan t.v.: Bad i byn Džšašatar som besöktes under resan till Altaj 2002.

Till vänster: en av de tre livsmedelsbutikerna i Džšašatar, alla ägda av samme Jevgenij.

Ovan: Emelie Enckell hemkommen från Mongoliet 2006.

den postsovjjetiska verkligheten, framför allt i början av 90-talet, och som tog sig lite olika uttryck i de olika länderna. Mest kanske i ryska Karelen, först i Ladogakarelen (1993) och några år senare i Vita-havskarelen (1996), men också i Lettland (1994) och Litauen (1995). Eftersom jag själv gjorde flera resor till Lettland under samma tid (på spaning efter mina lettiska rötter), är det lätt att känna igen stämningarna, framför allt från den lettiska landsbygden och de mindre orterna. Känslan av att förflyttas bakåt till barndomens 50-tal, inte bara när det gällde bilar och andra ting utan också människorna och atmosfären. Som om tiden hade stått helt stilla. Men också stoltheten och beslutsamheten, framför allt hos den yngre generationen.

De två resorna till västra Ukraina, 1998 och julen 2001–02, har kanske inte riktigt samma nerv som de tidigare resorna, även om resmålet av senare händelser fått en helt annan och dramatisk aktualitet, men det visste man ju inte då ännu.

Också beskrivningen av de två sista resorna, till Altaj 2002 och Mongoliet 2006, har inte riktigt samma säregna och sorgsna tonläge som de första resorna, men genom att färdmålen är så fjärran, strapatserna så många och kulturerna så exotiska läser man de långa skildringarna med behållning. Elina är

ännu med om Altajäventyret, även om samförståndet på hemmaplan, som Enckell uttrycker det, ”inte längre löpte helt friktionsfritt”. Elina hade nämligen vid det laget flyttat in hos författaren. Med på den sista resan, till Mongoliet, är i stället dottern Milja och den skolksamiska svärdottern Pauliina. Att den sistnämnda dessutom är engagerad i att utveckla samarbetet mellan samer och andra urfolk var självfallet en stor tillgång under resan.

Trots att boken är utgiven endast i begränsad upplaga är det att hoppas att den via biblioteken når en större läsekrets. Även om utgåvan tekniskt är långtifrån perfekt saknar det betydelse. Viktigare är den otroliga stamina texten ger uttryck för, och den lika lågmälda som innerliga protesten mot all hets och konstgjordhet i vår samtid. Det finns trots allt delar av världen som fortfarande går i en annan och långsamare takt.

Och Soroila? En symbol för landet bortom, liksom Soria Moria. Landet som icke är – men som kanske trots allt finns.

THOMAS ROSENBERG

Emelie Enckell: *Resor till Soroila*. Kain 2024.

Not: Emelie Enckell avled den 3 oktober 2024.